

CETRA – nyári fordítás- kutatási továbbképzés

Sohár Anikó

1989-ben José Lambert, a Leuveni Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Tanszékének tanára, az egyetem és a belga CERA (azóta KBC) bank támogatásával létrehozta a virtuális CERA Tanszékét (ma CETRA Leuveni Fordítás-, Kommunikáció- és Kultúrakutató Központ), amely sokrétű tevékenységet folytat, s a legismertebb ezek közül az évente megrendezett négy-, illetve manapság háromhetes fordításkutatási továbbképzés a világ minden tájáról érkező szakemberek számára. Minden évben a tudományos válogatóbizottság meghívja a szakma egy kiemelkedő egyéniségét, hogy egy öt előadásból álló kurzust tartson s az év CE(T)RA professzora legyen. Eddig a következő tudósok részesültek ebben a kitüntetésben:

- 1989: **Gideon Toury** (Tel Aviv)
- 1990: **Hans Vermeer** (Heidelberg)
- 1991: **Susan Bassnett** (Warwick)
- 1992: **Albrecht Neubert** (Lipcse)
- 1993: **Daniel Gile** (Párizs)
- 1994: **Mary Snell-Hornby** (Bécs)
- 1995: †**André Lefevere** (Austin)
- 1996: **Anthony Pym** (Rovira i Virgili)
- 1997: **Yves Gambier** (Turku)
- 1998: **Lawrence Venuti** (Temple)

Az előadásokon kívül a résztvevők szemináriumokon és egyéni konzultációkon gyarapíthatják tudásuk, amelyeket az állandó és meghívott oktatók, s gyakran korábbi CE(T)RA professzorok és „öregdiákok” tartanak a legkülönbözőbb fordítástudományi témakörökben. Az állandó tanárok: Dirk Delabastita (Namur), Lieven D’Hulst (Antwerpen), Daniel Gile (Párizs), Theo Hermans (London), José Lambert (Leuven), Gideon Toury (Tel Aviv).

A továbbképzés angolul történik, de senki se lepődjön meg, ha időnként a tár-

saság – közös megegyezéssel – nyelvet vált, hiszen a fordításkutatók általában több nyelven beszélnek, s gyakran észre sem veszik, ha intellektuális fölindultságukban hirtelen áttérnek egy másik nyelvre (általában franciára vagy spanyolra).

A részvétel önköltséges, magában foglalja a tandíjat, szállást és étkezést, s bár korántsem olcsó, megéri. Érdemes minél hamarabb jelentkezni, mert csak 20–25 jelentkezőt fogadnak el minden évben. Akinek jelentkezését elfogadják, annak postázzák a legfontosabb olvasnivalókat, hogy mire maga a képzés elkezdődik, tisztában lehessen az alapfogalmakkal és elméleti háttérrel. Ha már ott van az ember, erre nem jut idő, ezért érdemes ezeket a cikkeket alaposan tanulmányozni, mielőtt elkezdődik a tanfolyam.

Nagyon sokat változott a képzés, amióta első magyarként – hála az Országos Tudományos Kutatási Alap és a CERA Tanszék támogatásának – 1992-ben részt vehettem benne, majd utána 1995-ben és 1996-ban a CETRA „bennlakó” kutatójaként. Először is, átköltözött Leuvenből Olaszországba, egy nyüzsgő, csupa élet egyetemi városból egy mindentől távol eső, tengerparti campusba. Másodszor július helyett szeptemberben tartják, ami a nyugat-európaiaknak kedvez, mivel ők csak októberben kezdik a tanévet. Harmadszor, rövidebb lett, de talán még intenzívebb – noha már annak idején is szinte nonstop foglalkoztunk a fordítással, hiszen a „hivatalos” előadások és szemináriumok után tanár s diák egyként ült be valami kocsmá teraszára, hogy kivilágos kivríradatig folytassuk az immár „nem hivatalos” eszmecserét. Hogy hogy tudunk talpon maradni négy hétig napi két-három óra alvással, máig sem értem. Negyedszer, régebben a befizetett összeg nem tartalmazta sem a szállást, sem az étkezéseket, azaz most olcsóbb (na persze, minden relatív).

Ami viszont a tartalmat illeti, szinte semmi sem változott, legfeljebb mások a

hangsúlyok s nagyobb teret kaptak a számítógépes eszközök, és az elektronikus levelezés (gyakran egyik szobából a másikba is, vagy a szobán belül!). A polysystem elméletre alapozott leíró fordítástudomány híveiből áll a gárda, de Lambert professzor nyitottságának köszönhetően rendszeresen meghívják olyan vendéglelőket, akik gyökeresen más elméleti irányzatot képviselnek, hiszen nem követők toborzása a cél, hanem a fordítás iránt érdeklődő kutatók tudásának gazdagítása. Az ilyen viták rendkívül tanulságosak, különösen pályakezdők számára, s örömmel mondhatom, hogy szívélyes légkörűek, sosem fajulnak el.

Az egyéni konzultációk természetesen testre szabottak, ki-ki kutatási témájának megfelelően keresi a kapcsolatot az oktatókkal és társaival, a szemináriumok azonban általánosabbak. Minden évben szó esik kutatómódszertanról, fordítási szabályokról, modellekről, stratégiákról, a leíró fordítástudományról, a szakirodalom értelmezéséről, a legkorszerűbb irányzatokról, a fordítás szerepéről a legkülönbözőbb területeken, és így tovább. A könyvtár a diákok rendelkezésére áll egész nap, s a számítógépeken hozzáférhető a fordítástudomány kimerítő bibliográfiája (TRANSBIB). Ez azért különösen fontos, mert az utolsó héten a résztvevők bemutatják saját témájukat, elmondják, milyen módszerrel kívánják megközelíteni s milyen irodalmat használtak illetve szándékoznak használni, s ilyenkor az ember gyakran kap nagyszerű ötleteket, hasznos javaslatokat a többiektől, akik munkájuk közben esetleg észrevettek olyan szövegeket, ami fölött az illető elsiklott, vagy ismernek olyan kutatási módszert más tudományágakból, amelyek adaptálása elősegítheti kollégájuk munkáját. Pár hónappal a továbbképzés után aki akarja, elküldheti az ott tanultak alapján írt cikket, amit legalább két oktató fog véleményezni, s ha érdemesnek találják, akkor megjelenik a Válogatott CETRA Tanulmányok sorozat-

ban (eddig három kötetet adtak ki: 1989–1991, 1992–1993, 1994–1996).

A hangulat remek szokott lenni, életre szóló barátságok kötődnek, mindig, mindenki talál olyat, akinek érdeklődési-kutatási területe hasonló, azaz a társasági élet pezsgő, földobott – talán egyedül 1993-ban volt ez másképp, amikor a szünni nem akaró esőzés mindenkit lehangolt. Azt a három nyári tanfolyamot, amin ott voltam, végig élveztem, s nem csupán Albrecht Neubert elmékedéseit, kiapadhatatlan tudományos kíváncsiságát, André Lefevere bölcsességét, enciklopédikus műveltségét, vagy Anthony Pym kajánságát és eredeti megközelítéseit, hanem a többi résztvevő lelkes tanulásszomját, intellektuális érdeklődését és társaságát.

Ha fölkeltettem a kíváncsiságukat vagy többet szeretnének tudni, nézzék meg a CETRA honlapját a hálózaton: <http://www.arts.kuleuven.ac.be/CETRA> (egyelőre főleg csak angolul, bár néhány oldal elkészült más nyelven is, s a tervek szerint előbb-utóbb lesz magyar nyelvű változat is).

Brüsszel – a tolmácsvilág közepe

Volford Katalin

1999. november 7-étől 1999. december 17-éig tolmácsvilágban vettem részt Brüsszelben az Európai Parlamentnél. A programot az Európai Parlament szervezte és finanszírozta azzal a céllal, hogy bepillantást adjon a csatlakozni kívánó országok tolmácsolásának a Parlamentnél folyó tolmácsolás gyakorlatába. Csoportunk 11 főből állt: közülük hárman a szegedi József Attila Tudományegyetem tolmácsvilág csoportjának tanárai, hatan a budapesti ELTE-FTCS egyéves kurzusának korábban végzett hallgatói, ketten

pedig (köztük jómagam) az FTCS új, két-éves programjának hallgatói.

A hat hét alatt gyakorlatilag úgy dolgoztunk, mintha már mi is a Parlament tolmácsai lennénk, vagyis hetente kaptuk meg beosztásunkat, és jártuk a frakció-üléseket, bizottsági és plenáris üléseket. Ilyenkor „vakkabinoztunk”, tehát egy erre a célra fenntartott kabinban ülve mi hallottuk az előadókat és tolmácsoltuk is beszédeiket, de minket csak tanáraink hallhattak, akik az EU gyakorló tolmácsai voltak. Az „éles” üléseken kívül „álkonferenciákat” is szerveztek számunkra a legkülönbözőbb témakörökben, ahol a brüsszeli magyar misszió munkatársai tartottak előadásokat, a közönség (újfent segítőkész tolmácsok) pedig kérdéseket tehetett fel. A hat hét alatt kétszer Strasbourgban is megfordultunk, hiszen a Parlament plenáris üléseit ebben a városban tartja. A strasbourgi hetek még keményebbek voltak, mint a brüsszelié, ugyanis hétfő délutántól csütörtök délutánig kellett elvégezni egy hét munkáját, ami felfokozott munkatempóhoz, az ülések időpontjának és helyszínének állandó változtatásához vezetett. A brüsszeli tolmácsok egyöntetűen a strasbourgi plenáris ülések tolmácsolását tartják a legnehezebb és legemberpróbálóbb feladatnak, amivel mi gyakorlók is messzemenőleg egyetérttünk.

Bár az Európai Unióban a tolmácsolás túlnyomó része szimultán tolmácsolás, a tolmácsok egyetértettek abban, hogy a jó szimultán tolmácsolás feltétele a megfelelő konzekutív alap, ezért konzekutív tolmácsolást is gyakoroltunk.

Az üléseken, az álkonferenciákon és a konzekutív gyakorlatokon való tolmácsoláson kívül még egy nagyon fontos feladat hárult ránk. Az Európai Unió fordítószolgálat, amelyet szintén meglátogattunk, hatalmas szótár-adatbankkal rendelkezik a tizenegy hivatalos nyelven. A tolmácsok bármikor segítségül hívhatják ezt az elektronikus adatbankot, ami nagyban megkönnyíti munkájukat. A mi feladatunk az

volt, hogy próbáljuk megkeresni, illetve sok esetben megalkotni az EU-ban használatos számtalan, legkülönbözőbb kifejezés magyar megfelelőjét. Ehhez a bizottságok által kiadott anyagokat és a bizottsági ülésen elhangzottakat vettük alapul. A feladat azonban természetéből adódóan a kifejezések gyűjtésének soha véget nem érő folyamata.

A rengeteg gyakorlat mellett egy kis elméletben is lehetett részünk. Néhány brüsszeli tolmács előadást tartott számunkra többek között a tolmácsolás folyamatáról, a felkészülés jelentőségéről, az Unió költségvetéséről és a Parlament Házzabályáról.

Az Európai Parlament nagy hangsúlyt fektet arra, hogy időben felkészítse a tolmácsokat az új országok csatlakozására és ezáltal a hivatalos nyelvek számának növekedésére. Korábban ez két fontos feladatot foglalt magában: egyrészt az új országokból tolmácsokat kellett toborozni, akik képesek az EU már meglévő nyelveit anyanyelvükre tolmácsolni (hiszen az EU gyakorlata szerint egészen a közelmúltig, gyakorlatilag Finnország csatlakozásáig minden tolmács az anyanyelvére dolgozott), másrészt pedig a már az EU-nak dolgozó tolmácsokat kellett kiképezni az új nyelvekből, hogy ők szintén anyanyelvükre dolgozva a másik irányba biztosítsák a kommunikációt. Mára ez a gyakorlat megváltozott. Az EU ismét bővítés előtt áll, ami óhatatlanul tovább gyarapítja a hivatalos nyelvek számát. Mivel a rendelkezésre álló idő már kevés ahhoz, hogy megfelelő számú magyarul, csehül, lengyelül, észtül, szlovénül stb. értő, és az Unió egyik mai hivatalos nyelvével mint anyanyelvvel rendelkező tolmácsot képezzenek, a követendő stratégia az lett, hogy az újonnan érkező országok tolmácsai idegen nyelvre is fordítanak (a legtöbb esetben angolra, németre és franciára), a többi tolmács pedig relézik, vagyis ezt alapul véve tolmácsol tovább saját anyanyelvére. Ez a megközelítés a tolmácsok

felkészítését is új megvilágításba helyezte, hiszen a reléből tovább dolgozó tolmácsok számára a relé minősége meghatározó jelentőségű. Érdekes módon ez a minőség egyáltalán nem azt jelenti, hogy a relét adó tolmács minél választékosabban, idiomatikusan beszéljen. Gyakorlatilag kétféle tolmácsolást különböztetnek meg a brüsszeli tolmácsok. Ha közvetlenül a végfelhasználónak dolgoznak, akkor igyekeznek minél választékosabban kifejezni magukat, több közmondást, idiomatikus kifejezést használnak. Ha azonban tudják, hogy valaki relézik belőlük, azonnal megváltozik a módszerük. Igyekeznek minél egyszerűbben beszélni, kerülnek a közmondásokat, a hosszú, összetett mondatokat, hogy megkönnyítsék kollégájuk dolgát. Amikor tehát idegen nyelvre dolgoztunk, nekünk is ezt kellett szem előtt tartanunk.

Az egyszerűségeken kívül a kiejtésünkre figyeltek, hiszen nagyon zavaró naphosszat erős akcentussal beszélő tolmácsokat hallgatni. A kiejtésünkön tehát még csiszolni kell. Aki az Európai Parlamentben idegen nyelvre dolgozik, valóban olyan magas szinten beszél ezt a nyelvet, hogy gyakorlatilag észre sem lehet venni, hogy nem az anyanyelvét használja. A Parlament egyébként is támogatja tolmácsainak nyelvtanulási illetve nyelvismeret-fejlesztési törekvéseit. Sokan több hónapot töltenek a nyelvkombinációjuk szempontjából releváns országban, ahol különböző kurzusokon vesznek részt és tökéletesítik tudásukat.

Érdekes, hogy amikor a brüsszeli tolmácsok minket hallgattak, mindig azt tartották szem előtt, hogy tudnának-e „belőlünk” dolgozni. Az értékelés legfontosabb szempontja tehát mindig az volt, hogy mennyit lehetne a mi tolmácsolásunkon a további nyelveken továbbadni. Ennek során arra hívták fel a figyelmünket, hogy a magyar neveket nagyon lassan és artikuláltan ejtsük ki, hiszen a mi nyelvünk az Európai Unió többi hivatalos nyelvével összehasonlítva nagyon idegen hangzású,

a nevek nagyon nehezen érthetők. Azon kívül, hogy érthetően mondjuk a neveket, azt kérték, hogy ne említsük azokat többször, mint ahányszor feltétlenül szükséges, mert ha még mindig nem érti a tolmács, akkor a sokszori ismétlés nagyon zavaró lehet.

Az új stratégiának azonban van még egy fontos vonzata: míg eddig a tolmácsoktól az anyanyelvükön kívül legalább két idegen nyelv ismeretét várták el (ez valóban a minimum volt), az újonnan csatlakozó országok esetében ezt már nem veszik olyan szigorúan, hiszen minden tolmácsolási irány külön számít. Tehát ha egy magyar tolmács anglról és angolra dolgozik, az ugyanannyit „ér”, mint ha egy angol tolmács németről és spanyolról angolra dolgozik. Természetesen továbbra is az részesül előnyben, aki több idegen nyelvet beszél.

A brüsszeli kabinok nagyon kényelmesek, tágasak voltak, általában három személy dolgozott egy kabinban, de szinte minden kabin négyszemélyes. Brüsszelben azonban nem húszperces váltással dolgoznak a tolmácsok, hanem nyelvkombináció függvényében. Ez azt jelenti, hogy ha például az angol kabinban ül három különböző nyelvkombinációban dolgozó tolmács, akkor mindig az van soron, akinek a nyelvkombinációjában szerepel a szót kérő képviselő anyanyelve. Tehát előfordulhat, hogy valaki csak öt percet dolgozik, de az is lehet, hogy háromnegyed órát. Ha nagyon sokáig dolgozna egy tolmács, akkor a kabinban ülő kollégája átveheti a munkát relén keresztül, de ezt igyekeznek elkerülni. A legfontosabbnak ugyanis azt tartják, hogy a felhasználóhoz (jelen esetben a képviselőhöz) minden információ eljusson, és ez akkor valósítható meg leginkább, ha relé közbeiktatása nélkül tolmácsolnak.

Nagy ügyességet követel a gyors váltás a kabinban, hiszen a felszólalók nem igazán figyelnek arra, hogy felkészült-e a tolmács (sok képviselő el is felejté, hogy tol-

mácsolás zajlik). Ezt azonban csak éles helyzetekben lehet megtanulni, mi pedig csak egy-két alkalommal dolgoztunk bekapcsolt mikrofonnal, és akkor sem több mint öt irányba.

Nagyon sokat tanultunk brüsszeli tartózkodásunk alatt, nem csak tárgyi tudás tekintetében, de praktikus információkat is szerezhettünk. Most már „nem veszünk el” Brüsszelben, sem a városban, sem pedig a Parlamentben, és ugyanez érvényes Strasbourgra is, ami talán még többet mond annak, aki járt már a Parlament labirintusra hasonlító strasbourgi épületében.

Szakmai gyakorlat az Európai Bizottság Fordítási Szolgálatánál

Wirth Eszter

1997 tavaszán – az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Csoportja francia nyelvi részlegének hallgatójaként – ösztöndíjat nyertem a belgiumi Université de Mons-Hainaut angol-francia tolmács és fordító képzésére. Így 1998 októberétől 1999 január végéig Belgiumban tartózkodtam, ahol – hosszadalmas és fáradtságos utánajárásnak köszönhetően – megtudtam, hogy az Európai Bizottság Fordítási Szolgálatánál szakmai gyakorlatot végezhetek, ha nekem ítélik oda a magyar állampolgár által betölthető gyakornoki pozíciót. (A Szolgálat az egyes csatlakozásra váró államok hivatalos nyelvén folytatott munkára egy-egy, a tagállamok hivatalos nyelvére történő fordításra pedig két-két pályázót alkalmazhat. Az így kialakult, összesen huszonhét helyre gyakorlati időszakonként, átlagosan kb. ezer fő jelentkezik.) Az Európai

Unió polgárai több évtizede, a társult országokéi 1998 tavaszán vehettek részt első ízben e szakmai gyakorlaton.

A pályázati anyag a fordítás terén szerzett képzettséget és tapasztalatot tárgyaló, sokoldalú kérdőívből, szakmai önéletrajzból, a jelentkező által kidolgozott munkatervből, referenciákból és bizonyítványmásokból áll. Augusztusban értesítettek, hogy elnyertem az egyik gyakornoki pozíciót, így 1999 október elejétől 2000 február végéig a Fordítási Szolgálat Terminológiai Egységének brüsszeli részlegében végezhettem munkát. (A Szolgálat – és ezáltal az Egység – harmada ugyanis Luxemburgban működik. Ott történik pl. a szociális ügyekkel, a belső piaccal és a fogyasztói politikával kapcsolatos szövegek fordítása, illetve az e témákban felmerülő nyelvészeti problémák megoldása.)

A Fordítási Szolgálat a Föld legnagyobb, e területen működő intézménye. Sok száz fordítót foglalkoztat, amit részint az tesz szükségessé, hogy feladatokkal látja el a Bizottság valamennyi egyéb Szolgálatát és Főigazgatóságát, valamint a Bizottság tagjai, részint pedig az, hogy nemcsak az Unió új jogszabályainak egy változatát készíti el minden hivatalos nyelven (a szabályok számos, nem végleges verziójának fordításait is beleértve), hanem évente több százezer oldalt kell más nyelvre átültetnie számtalan egyéb szövegtípusból is (foglalkozik pl.: sajtóközleményekkel, jelentésekkel, tanulmányokkal, nemzetközi egyezményekkel). Termelékenységét mutatja, hogy 1997-ben például több mint egymillió oldal került ki dolgozói keze alól.

A Szolgálat azonos szintű egység a Főigazgatóságokkal és a többi Szolgálattal (mint például a Jogi Szolgálat vagy a Közös Kutatási Központ). Az „Általános és Nyelvi Ügyek Igazgatóságából” és a Fordítási Igazgatóságából áll, ez utóbbit hat – szakterület szerint elkülönített – osztály alkotja. Ezek mindegyike további tizenegy Egységre oszlik, az Unió hivatalos nyelveinek megfelelően.

A Terminológiai Egység munkatársai is az Unió valamennyi hivatalos nyelve viszonylatában dolgoznak. Az Egység a Szolgálat „Általános és Nyelvi Ügyek Igazgatósága” nevű részén belül működik, és feladata a bizottsági fordítók és minden közösségi intézmény összes hivatalnokának nyelvészeti segítése, valamint a lényeges területek szakszókincsének glosszáriumokba való összegyűjtése. Így született szójegyzék pl. olyan témákban, mint a növényvédő szerek, az ÁFA, a férfi-női egyenjogúság, a genetika vagy a kohászat.

Ami a gyakorlat részét alkotó képzést illeti, az első héten konferencia-sorozatban vettem részt az Európai Unió politikájáról, intézményeiről, azok felépítéséről és működéséről, valamint az *acquis communautaire*-ről. Ezután szemináriumokon és gyakorlati foglalkozásokon megtanulhattam a Szolgálat fordítói és terminológusai által alkalmazott számtalan – főként elektronikus, de esetenként papírformájú – eszköz használatát. Így megismerkedtem a Bizottság – és azon belül a Szolgálat – intranetes oldalaival, az azokon található terminológiai és egyéb adatbankokkal, a nyelvészek számára hasznos, Internetre vonatkozó link-gyűjteményekkel és a – részben kifejezetten a fordítók és terminológusok számára kifejlesztett – programokkal. Használtam például a közösségi jogszabályokat tartalmazó, kereső-funkcióval rendelkező, elektronikus szövegbazist, a Celex-et és a Eurodicautom nevű terminológiai adatbazist, mely mintegy egymillió-kétszázezer fogalmat tartalmaz, mindegyiket az Unió több hivatalos

nyelvén. A számos szakterületről származó fogalmak mellett meghatározásokat, megjegyzéseket is találunk.

Mivel a Fordítási Szolgálat alkalmazottai kizárólag az aktív nyelvekre dolgozhatnak, azok a gyakornokok, akiknek anyanyelve nem hivatalos nyelve az Uniónak, nem fordítási, hanem terminológiai megbízást kapnak. Így az én legfőbb feladatomban is szójegyzék létrehozása lett, aminek érdekében a terminológiai munka alapelveit és a „TRADOS Multiterm” nevű szoftver használatát is elsajátíthattam egy szeminárium-sorozaton. A Szolgálat fordítói által a jövőben várhatóan felhasználásra kerülő, angol-francia-magyar nyelvű glosszáriumom témájául a környezetvédelmet és az energiaügyet választottam, összeállításához pedig a közösségi jogszabályoknak a fenti nyelveken készült változatát használtam fel.

Ahogy minden gyakornok mellé, úgy mellém is tanácsadó-felügyelő került (a Terminológiai Egység egyik vezetője), aki – szerencsére – elvárta tőlem a szójegyzék-alkotás tartalmi és formai előírásainak pontos betartását, és – részben – ennek köszönhetően, igen sokat tanultam e téren is. „Képzésem” különben a szervezett előadások után is folytatódott; több kolléga jóvoltából, akik időről-időre beavattak a szakterület ismeretanyagának egy-egy részébe. Tanácsot és segítséget egyébként az Igazgatóság minden munkatársától kaptam. Bízom abban, hogy a közeljövőben lehetőségem nyílik majd arra, hogy felhasználjam a Fordítási Szolgálatnál szerzett tapasztalataimat.